

УДК 94(477.87):37(477.87)(092)«18/19»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-3>

Володимир КЕМІНЬ,
orcid.org/0000-0002-1372-7968

доктор педагогічних наук,
професор кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) volodymyrkem@gmail.com

Галина КЕМІНЬ,
orcid.org/0000-0001-8708-3950

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) keminhalyna@dspu.edu.ua

ЛОКАЛЬНА ІСТОРІЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ПРАЦЯХ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ДІЯЧІВ ЗАКАРПАТТЯ (XIX – ПЕРША ПОЛОВИНА XX ст.)

У статті розглянуто роль локальної історії у формуванні національної ідентичності дітей та молоді у працях культурно-освітніх діячів Закарпаття (XIX – перша половина XX століття). Констатовано, що на погляди науковців досліджуваного періоду суттєво вплинули ідеї місцевих мислителів попередніх історичних періодів, зокрема М. Лучкая та І. Фогарашія-Бережаніна, які прагнули зберегти культуру свого народу, але через брак інтелектуального середовища їм було важко протистояти асиміляції руського населення краю.

Погляди культурно-освітніх діячів Закарпаття XIX – першої половини XX століття щодо історії Закарпаття і формування національної ідентичності населення краю проаналізовано із чотирьох позицій інтерпретації історичних процесів: української, руської, російської, угорської. Тривала полеміка між представниками різних історико-культурних течій дозволила об'єктивно висвітлити історичне минуле Закарпаття, незаангажоване вивченням особливостей формування національної ідентичності закарпатського народу, від етнічної свідомості до української ментальності.

Автори висвітлюють вплив основних суспільно-історичних умов на цей процес через локальну, тобто «малу історію» свого краю, міста, громади. Це дозволить зробити її частиною «великої історії» своєї країни. Важливим складником такого підходу має стати історичний досвід минулого, зокрема культурно-освітніх діячів Закарпаття XIX – першої половини XX століття. Їхня «мала історія» згодом стала частиною історії України, а національна ідентичність еволюціонувала від «угроросів, карпаторосів, підкарпатських русинів до українців».

У статті розкрито науково-педагогічну і культурно-освітню діяльність відомих науковців, релігійних громадських діячів, які брали активну участь у розбудові українського шкільництва на Закарпатті.

Ключові слова: локальна історія, національна ідентичність, Закарпаття, освіта, виховання.

Volodymyr KEMIN,
orcid.org/0000-0002-1372-7968

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of Romance Philology and Comparative Studies
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) volodymyrkem@gmail.com

Halyna KEMIN,
orcid.org/0000-0001-8708-3950

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Language and Intercultural Communication
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) keminhalyna@dspu.edu.ua

LOCAL HISTORY ROLE IN THE NATIONAL IDENTITY FORMATION OF CHILDREN AND YOUTH IN THE WORKS OF CULTURAL AND EDUCATIONAL FIGURES OF TRANSCARPATHTHIA (THE XIXth – THE FIRST HALF OF THE XXth CENTURY)

The article focuses on the analysis of local history role in the national identity formation of children and youth in the works of cultural and educational figures of Transcarpathia (the XIXth – the first half of the XXth century). It has been

stated that the views of scholars of the period, which was under the process of study, were influenced significantly by the local thinkers' ideas of previous historical periods, in particular M. Luchkay and I. Fogorashiy-Berezhanin, who sought to preserve the culture of their people, but due to lack of intellectual environment, they found it difficult to resist the Ruthenians population assimilation.

The views of cultural and educational figures of Transcarpathia of the XIXth – the first half of the XXth century concerning the history of Transcarpathia and the national identity formation of the population of the region was analyzed from four positions of interpretation of historical processes: the Ukrainian, the Ruthenian, the Russian, the Hungarian. The prolonged controversy between representatives of different historical and cultural currents allowed us to cover the historical past of Transcarpathia objectively, study the peculiarities of the national identity of the Transcarpathian people from ethnic consciousness to the Ukrainian mentality unbiasedly.

The authors elucidate the impact of basic socio-historical conditions on this process through the local, "small history" of their region, town, community. This analysis will make "small history" the part of the "great history" of the country. An important component of this approach should be the historical experience of the past, in particular the cultural and educational figures of Transcarpathia (the XIX – the first half of the XXth century). Their "small history" later became the part of the history of Ukraine, and national identity evolved from the Ugro-Rusyns, Carpatho-Rusyns, Subcarpathian Ruthenians to the Ukrainians.

The article deals with the scientific and pedagogical, cultural and educational activities of famous scholars, religious public figures who took an active part in the development of the Ukrainian schooling in Transcarpathia.

Key words: local history, national identity, Transcarpathia, education, upbringing.

Постановка проблеми. Формування національної ідентичності дітей та молоді є важливим елементом не тільки навчання, але і всебічного розвитку особистості, виховання громадянина, патріота своєї країни. Ключову роль у цьому процесі відіграє система національних цінностей, національна ідея, повага до національних символів, любов до рідної культури і традицій, особистісна орієнтація на розбудову Української держави (Вишневецький, 2006: 326).

Основою спільної національної спадщини є не тільки історія, але і спільне майбутнє, покликане зберегти традиції та культуру для виховання нового покоління. Зазвичай таке виховання потребує героїзації і слави історії свого народу на зразках культурного, економічного, політичного, військового, суспільного поступу, для того щоб викликати гордість за своє минуле. В Україні це відбувалось у різні історичні періоди, коли вона була незалежною чи знаходилась у складі інших держав.

Упродовж століть Україна була кордоном не лише різних державних утворень, але і різних цивілізаційних зон. Співіснування прикордонної історії призвело до розмитості і фрагментарності української ідентичності (Плохій, 2012: 48). До таких зон протягом віків відносилось і Закарпаття.

Аналіз досліджень. Важливе місце у формуванні національної ідентичності дітей та молоді посідає локальна (регіональна) історія. Особливо це стосується тих регіонів, які є полікультурними і межують із іншими країнами, зокрема у Закарпатті.

Тому зацікавленість цією проблематикою збільшується. Зазвичай це стосується таких напрямків: освіта (О. Вишневецький, Б. Ступарик, М. Чепіль, Д. Герцюк, М. Кляп, Г. Розлуцька), регіональне краєзнавство (М. Орос, С. Федака, В. Піпаш), зарубіжні дослідники (П.-Р. Магочій,

М. Мушинка, Ю. Бача, В. Маркусь). Водночас проблема формування національної ідентичності дітей та молоді на Закарпатті засобами локальної історії ще не досить висвітлена.

Мета роботи – аналіз поглядів закарпатських культурно-освітніх діячів XIX – першої половини XX століття щодо формування національної ідентичності дітей та молоді регіону у контексті розвитку локальної історії.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що Закарпаття в угорських документах здебільшого називали Верхньою Землею (Верховиною). Надання угорцями позаетнічної назви не сприймалося місцевим населенням, яке здебільшого називало себе руським (русинським) народом, зокрема О. Духнович їх називав «бескидськими русинами», «підкарпатськими русинами».

Слід також відзначити, що однією із найдавніших назв Закарпаття є «Крайна», «Країна», яка використовувалась у XII – XIV століттях у різних документах, що означає «земля», «край».

Позаетнічна назва «Верхня Угорщина» проіснувала до середини XIX століття. Із цього періоду у російській та українській історіографії її почали називати Угорська Русь (Я. Головацький, М. Надеждін). У другій половині XIX століття вона набула загального поширення, зокрема у працях тогочасних науковців А. Добрянського, О. Духновича, І. Срезневського, А. Кралицького.

Із перших десятиліть XX століття Закарпаття стало відомим під назвою «Угорська Русь», «Підкарпатська Русь», «Підкарпатська Україна», «Карпатська Україна», «Закарпатська Україна».

На початку XVIII століття Закарпаття увійшло до складу Австрії, так само, як і Угорщина. Із 1867 року Закарпаття стало частиною Австро-Угорщини. У 1919 році за Сен-Жерменською

угодою Закарпаття під назвою «Підкарпатська Русь» увійшло до складу Чехословаччини.

Після розпаду Чехословаччини столиця Підкарпатської Русі – Підкарпатської України була евакуйована з Ужгорода до Хуста. 12 лютого 1939 року було проведено вибори до Сейму Карпатської України, який 15 березня вибрав президентом Августина Волошина. Згідно із першою частиною Закону, прийнятого сеймом, новоутворена держава називалася «Карпатською Україною», українська мова стала державною, державним став і синьо-жовтий прапор, а також гімн «Ще не вмерла Україна».

Після окупації Карпатської України угорськими військами (1939-1944 рр.) було здійснено масове вивезення людей єврейської національності із цього краю у концентраційні табори. Переслідувань зазнавали також учасники національно-визвольного руху у період Карпатської України. Із приходом Радянської армії і приєднанням Закарпаття до Радянського Союзу знову було репресовано новою владою тих, хто боровся з Угорщиною за незалежність України.

У цьому аспекті ми наголосимо, що важко писати історію народу, який не має чи не мав власної держави протягом тривалого часу. Перша половина XIX століття стала визначальною для формування національної свідомості слов'янських народів, які перебували під чужоземним ярмом у різних європейських імперіях. Цьому сприяли як військово-політичні (завершення наполеонівських воєн, посилення монархій-переможниць), суспільно-економічні (розвиток капіталістичних відносин, формування суспільних рухів, вільного ринку), так і культурно-освітні (звернення до національної культури, традиції, мови тощо) умови.

По суті жоден зі слов'янських народів (окрім російського) не мав власної держави. Це, у свою чергу, призводило до їх мовно-культурної дискримінації не тільки у складі Австро-Угорської Імперії, але і Російської (поляки, українці, білоруси).

Сучасні дослідження щодо формування політичної, культурної і національної ідентичності на території нинішніх Росії, України та Білорусії указують на загрозу приписування народним масам національної ідентичності, яких тоді ще не існувало і які не було інкорпоровано у свідомість населення принаймні до XX століття (Плохій, 2012: 421). Передусім тут йдеться про активну участь Російської імперії першої половини XIX століття у формуванні своєрідного «руського мира» серед слов'янських народів на Заході.

Із цією метою було створено цілу низку кафедр славістики в університетах Росії (Харківський,

Петербурзький, Віленський, Дерптський), в яких працювали викладачами вихідці з Угорської Русі. Вони були випускниками Австрійських університетів і називалися здебільшого русинами. У Росії їх називали «руськими». Серед них були і ректор Петербурзького університету М. Балудянський, і такі відомі науковці, як А. Дудрович, М. Білевич, П. Лодій, В. Кукольник, Ю. Венелін та інші.

У ракурсі нашого дослідження ми зауважимо, що І. Орлай у своїй праці «Історія о карпаторосах» висунув думку про те, що «карпатські русини» споріднені з іншими «росіянами», зокрема з тими, які у Малоросії (Україні) живуть, і що попри століття угорського ярма, «язык русский в Угорской Руси гораздо чище нынешнего киевского» (Свенцицкий, 1905: 56 – 57). Це сприяло посиленню інтересу до карпатського регіону, що відбилось у працях І. Срезневського, М. Надеждіна та передусім М. Погодіна, головного ідеолога ідеї слов'янської єдності. Він спонукав уряд фінансувати наукові публікації та розвивати зв'язки із «росіянами» за кордоном: «Русины, жители Галиции и северо-восточной Венгрии, каких мы видим в Полтаве и Чернигове, - наши родные братья».

Отже, ми можемо констатувати, що у зазначений період наративи ідентичностей у Галичині і на Закарпатті формувалися завдяки місцевим дослідникам історичного минулого свого регіону, такими як М. Лучкай, І. Фогарашій-Бережанин. Вони намагалися зберегти культуру свого народу, але протистояти винародовленню руського населення краю було все важче, адже їм бракувало інтелектуального середовища, оскільки значна кількість їх сучасників опинилася в Росії, яка охоче приймала висококваліфікованих науковців, професорів та інтелектуалів.

Руська ж історична інтерпретація Підкарпатської Русі була написана на початку XIX століття за посередництва греко-католицького духовенства. Першими історичними працями були праці Йоанія Базилевича, Івана Орлая, Михайла Лучкая, Юрія Венеліна. Саме вони сформували концептуальну основу ранньої історії Закарпаття, котру прийняли наступні покоління, такі як: 1) русини – автохтонний народ, який жив на своїй землі до приходу у 896 році угорців; 2) вони мали свою незалежну державу – *Marchia Ruthenorum*, або Руську країну, якою часом правили руські князі; 3) русини повернулися до християнства внаслідок місії Мефодія; 4) русини боролися за свою незалежність; одним із епізодів боротьби було повстання Петра Петровича на початку XIV століття, 5) у 1360 році останній незалежний володар князь Федір Корятович прибув у Мукачево із 40 тисячами русинів.

Звичайно, що угорська історична інтерпретація спростувала деякі факти, зокрема про те, що Мефодій навернув до християнства русинів, а також про те, що Федір Корятович привів 40 тисяч русинів із Поділля.

У свою чергу, угорська історична інтерпретація історії Закарпаття була представлена русинами, які здобули вищу університетську освіту, такими як Антон Годінка (навчався у Будапештському університеті, у Відні захистив дисертацію у професора В. Ягіча, був деканом філософського факультету у місті Печ, ректором цього ж університету) та Олександр Бонкало (народився на Рахівщині, навчався в Ужгородській духовній семінарії, а також у Будапештському, Лейпцигському і Санкт-Петербурзькому університетах. Очолював кафедру російської мови та літератури). Вищезазначені автори вважали, що процес заселення русинів у Закарпатті розпочався тільки у XIII столітті.

Водночас давніша угорська інтерпретація відображала минуле руського населення відносно до історичної правди (А. Дечі, К. Месарош), у котрій головним ствердженням було те, що угорці прийшли на територію, де вже жили русини (у Дунайському басейні), а угорська церква, що підпорядковувалася Риму, зазнавала тут значного впливу східного обряду аж до початку XII століття.

Значимо, що російська історична інтерпретація зводилася до максимального охоплення руського населення Західної України проросійськими ідеями про єдність історії, культури, релігії. Русофіли відкрито заявляли про те, що карпаторуський народ «являється прямою ветвью единого русского народа»

У 1842 році Н. Надеждін переконував, що «російська стихія простягається на Південний Захід по обидва боки Карпат аж до Дунаю задовго до того, як мадяри прибули до Панонії: мадяри не привели руських із собою, а вже застали їх там, оселились і жили серед них (Надеждін, 1842: 103).

Водночас українська історична інтерпретація мала досить сильну позицію щодо найзахіднішої частини України – Підкарпатської Русі. Першими науковими працями про Угорську Русь були праці М. Драгоманова, В. Гнатюка, М. Грушевського, О. Мицюка, які «Gesta Hungarorum» і Київську «Повість временних літ» вважали безперечним доказом того, що прямими предками підкарпатських русинів були так звані «білі хорвати», які жили тут у VII-VIII століттях, тобто набагато давніше за мадярів. Окрім того, Підкарпатська Русь, особливо її західна частина, була у сфері культурного впливу Великої Моравії.

Важливу роль у написанні локальної історії Закарпаття відігравали не тільки відомі діячі культури та освіти поза межами краю (М. Драгоманов, В. Гнатюк, О. Петров, О. Мицюк, В. Бірчак, І. Панькевич, В. Пачовський та інші), але і місцеві краєзнавці, які по суті формували історичний наратив свого краю через «малу історію» або регіональну історію, зберігаючи у такий спосіб свою ідентичність. Засвоєння знань (географічних, етнографічних, історичних, культурних) про свій край, регіон, місто, село є важливою умовою об'єктивного творення «великої історії». Прикладом цього є культурно-освітня діяльність таких місцевих дослідників Закарпаття, як М. Лучкай, В. Гаджега, П. Сова та інші. Їхня локальна історія про Закарпаття досить часто залучалася в історичні наративи інших держав, що засвідчує високий рівень довіри до авторів.

П. Сова (1894-1984), випускник Пряшівської гімназії та юридичного інституту у Кошицях (Словаччина), автор багатьох краєзнавчих праць, таких як «Подкарпатская Русь и русский язык», «Прошлое Ужгорода», «Ужгородский замок», «Мукачевский замок», у своїх роботах досліджував історію конкретних міст і замків Закарпаття. Він вивчав стародавні грамоти щодо об'єктів дослідження. Добре володіючи латинською мовою, яка була державною мовою в Угорщині аж до кінця XIX століття через поліетнічний склад Австро-Угорської імперії, він вивчав зміст юридичних документів, які мали пряме відношення до правового регулювання земель, податків, адміністрування територіальних громад, судових спорів і грамот XIV – XVII століть.

Полемізуючи з угорськими істориками про назви Ужгорода і час його виникнення, П. Сова звернув увагу на слова писаря і духівника угорського короля Владислава IV у його хроніці, яка вийшла у 1282 році, де писар повідомляє, що угорці у 871 році поселилися біля річки Унг, де і збудували фортецю Унгвар. Із цим твердженням не погодився П. Сова, який звернув увагу на те, що «мадярам як кочовому народу будівництво технічно не є можливим через кочовий спосіб життя, який вони мали ще 200-300 років після переселення зі степу через «Руські ворота» (Сова, 1992: 54).

У дискусії, яка розгорнулася між угорськими та руськими істориками щодо кордонів Угорського королівства, П. Сова чітко сформував їхню межу. Він звертає увагу на засічні лінії (слугували кордоном) на торговельних шляхах, за якими велася торгівля між сходом і заходом, півднем і північчю, де були ворота. Деякі з них зберегли свою назву

донині у місцевих назвах, зокрема біля Фінциць (Словаччина). На думку П. Сова, саме тут мають бути ворота, які називалися «руськими». Інші ворота із Закарпаття на Південний Схід знаходились у Верецьках. Засічна лінія (кордон) давньої Угорщини протягом багатьох століть співпадала з руським етнографічним кордоном. П. Сова ставить риторичне запитання: що заважало угорцям просунутись і в нашій області до карпатського вододілу? І сам відповідає: присутність другої держави, а саме Червоної Русі (Перемишльського князівства), яке межувало з Угорщиною тривалий час. Тільки після захоплення поляками Галицького королівства та його удільних частин ця незаселена територія підпадає, як нічийна земля, під мадярську владу (Сова, 1992: 35).

Серед закарпатських культурно-освітніх діячів першої половини ХІХ століття, котрі досліджували історію Закарпаття, слід виокремити Михайла Лучкая, священика, історика, мовознавця, культурно-освітнього діяча. Він навчався в Ужгородській та Варадинській гімназіях, а також у Віденській Цісарсько-королівській семінарії. У Відні брав участь у роботі наукового гуртка при церкві святої Варвари (Barbarum) під керівництвом І. Копітара. Повернувшись на Закарпаття, працював бібліотекарем, архіваріусом Мукачівської єпархії, допомагав учителям-дякам створювати школи і видавати підручники, був інспектором шкіл.

Серед відомих діячів національного відродження зазначеного періоду, з якими він зустрічався на Закарпатті, були Я. Головацький, І. Срезневський, які були видатними діячами слов'янського національного відродження того часу.

Зауважимо, що «Граматика Слов'янорусська» (1830) М. Лучкая була однією із перших граматик руської мови на західноукраїнських землях. Вона здобула тривале життя у загальнокультурному процесі, формуючи мовну освіту школи не тільки на Закарпатті, але і в Галичині.

Особливо важливою науковою працею М. Лучкая стала його «Історія карпатських русинів». В епіграфі до своєї праці він пише, що історія навіть маловідомого племені освітлює славніший народ [Lutskej, 1983]. У цій праці він реально описав географічне положення Закарпаття, подав докладний етнографічний опис слов'янських та інших європейських племен і народностей, які жили між Карпатами і Дунаєм до приходу угорців. Він звернув увагу на те, що закарпатці донині зберігають первісні назви місцевостей, гір, річок, такі як Поляна, Бистра, Люта, Хуст, Березний та інші.

Серед діячів української культури, імена яких тривалий час незаслужено замовчувалися через звинувачення їх у буржуазному націоналізмі, особливе місце належить Августину Волошину, видатному громадсько-політичному, культурно-освітньому, науковому і педагогічному діячеві, який пройшов нелегкий шлях від рядового настоятеля храму до першого президента Карпатської України, від рядового викладача учительської семінарії до ректора Українського вільного університету.

А. Волошин кваліфікував мову закарпатців як частину загальноукраїнської мовної системи. У своїх шкільних підручниках та інших працях, виданих ним на початку ХХ століття, поряд із текстами закарпатських авторів він все частіше вміщує тексти художніх творів Т. Шевченка, Ю. Федьковича, С. Руданського, І. Франка та інших письменників. Завдяки подвижницькій праці А. Волошина протягом двох десятиліть на Закарпатті виріс цілий загін високоосвіченої інтелігенції, яка очолила боротьбу народу за незалежність Карпатської України наприкінці 30-х років ХХ століття.

А. Волошин закликає український народ до християнської єдності, оскільки вважає її відсутність однією із головних причин трагедії українського народу останніх років. У своєму заповіті А. Волошин дає також поради майбутнім поколінням українського народу: «Коли народ наш одержить свою політичну свободу, конституцію свою, він має приєднатися до абсолютної етики християнського універсалізму; особливо має забезпечити повну свободу діяльності для всіх історичних чинників освіти, між сими і для католицької церкви. Лише загально-християнська етика, що стоїть над народами і державами, може забезпечити і нашому народові почесне місце у родині цивілізованих націй. Християнський світогляд подає можливості найширшої і найсправедливішої соціалізації громадянського життя без утилітаризму і без жорстокості безбожного соціального плану. Без додержування цієї головної основи здорового розвитку культури народ наш знову може втратити свою тяжко здобуту свободу» (Мишанич, 1995: 70).

Поміж інших відомих істориків першої половини ХХ століття ми виділимо Василя Гаджегу, греко-католицького священика, історика, педагога, культурно-освітнього діяча, який навчався в Ужгородській та Левочській гімназіях, Будапештській семінарії та Віденському університеті (1883-1887) та працював викладачем Ужгородської духовної семінарії. Його наукова спадщина містила праці з онтології, натурфілософії,

церковної історії. Він був почесним членом НТШ у Львові. В. Гаджега є автором численних праць історіографічного характеру, а також відомої монографії «Додатки к історії русинів и руських церковей». У своїй праці він підкреслював автономність місцевого населення (русинів). Окрім того, він є автором біографічних досліджень про місцевих діячів культурно-історичного і просвітницького рухів на Закарпатті, таких як І. Фогорашій та М. Лучкай.

Досліджуючи топоніміку у межах жупи Берег (до неї відносилися такі закарпатські міста і села, як Берегово, Мукачево, Свалява, Ірша та інші) періоду XV століття, він називає такі населені пункти, що зберегли свою назву і донині: «Нове село (Vjfalú) 1417 р., Гать (Gat) 1374 р., Великі-Лучки (Nagy-Lucska). За М. Лучкаєм, у XV столітті такі топоніми, як Малі-Лучки, Росвигово (Oroszfalu, Oroszvaros), руське місто Коропець (Керепець), засноване 1365 року, згадуються українською мовою» (Гаджега, 1932: 57).

У вступному слові до своєї праці М. Лучкай говорить: «Моїм самотнім завданням є і буде служити правді, об'єктивно і безітересно спом'янути і запропонувати все те, що лише достойно споминати, хоча це велике, хоча мале, але вдалося знайти і найменше. Минулість свою треба знати, про правдиву і предків своїх почитати і є обов'язаність не лиш великих народів, але і малих. Бо правдива історія є не тільки свід-

ком часів, світлом істини, але і сучаснов учительков життя нашого» (Гаджега, 1931: 2).

Висновки. Отже, шлях закарпатських українців до національної ідентичності був тривалим і непростим через великий відрізок часу відірваності Закарпаття від решти українських земель (Закарпаття було приєднано до Радянської України тільки у 1944 році). Відтак формування національної свідомості відбулось у межах чужоземних країн, що унеможливило розвиток національного буття через обмеження суспільного, релігійного, культурно-освітнього, економічного розвитку. Тому шлях до українства Карпатської України лежав не через Радянську Україну, а був природним шляхом перетворення етнічної маси в народ, коли національне самоусвідомлення виникало на місці без дії зовнішніх чинників. Українство на Закарпаття ніхто не приніс на багнетах, не нав'язала його і комуністична партія. Як слушно зауважує О. Мишанич, ідентичність закарпатського народу вибудовувалася від інтелігенції до простого народу, від етнічної свідомості до української ментальності. Русини стали українцями, відчували потребу цієї державності та вибороли цю державність (Мишанич, 1995: 35). Отже, все подвижницьке життя, педагогічна і культурницька діяльність М. Лучкай, А. Волошина, В. Гаджеги, П. Сова та інших діячів Закарпаття були спрямовані на формування національної ідентичності закарпатського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
2. Гаджега В. Додатки до історії русинів и руських церковей в бувшій жупі Земплинскої. *Науковий збірник товариства «Просвіта» за 1930-1931 рок.* Рочник VII – VII. Ужгород : Друкарня оо. Василян в Ужгороді, 1931. С. 1-167.
3. Гаджега В. Додатки до історії русинів и руських церковей в бувшій жупі Земплинскої. *Науковий збірник товариства «Просвіта» за 1932 рок.* Рочник IX. Ужгород : Книгопечатня Юлія Фельдешія, 1932. С. 1 – 76.
4. Мишанич О., Чучка П. Августин Волошин (1874-1945): Августин Волошин. Твори. Ужгород : Гражда, 1995. 355 с.
5. Надеждін Н. Записка о путешествии по южнославянским странам. *Журнал МНП.* Спб. 1842. Т. 34. С.103.
6. Плохий С. Між історією та нацією Павло Роберт Магочій і переписування Української історії. Науковець, історик і науковий діяч: внесок Павла-Роберта Магочія в наше розуміння України та центральної Європи. Ужгород : видавництво В. Падяка, 2012. 421 с.
7. Розлуцька Г. М. Освітньо-виховна діяльність Греко-Католицької Церкви на Закарпатті: історичний дискурс : монографія. Ужгород : Говерла, 2018. 419 с.
8. Свенцицкий И.С. Материалы истории возрождения Карпатской Руси. Львів: 1905. Т. 1. С. 56-83.
9. Сова П. Прошлое Ужгорода. Факсимильное издание на русском языке. По изд : Ужгород: шк. Помощь. 1937. Ужгород : Карпати, Ужгородский производственно-издательский комбинат «Патент», 1992. 351 с.
10. Lutskaj M. Historia Carpato-Rutenorum. Історія карпатських русинів. (Переклад Ю. Сака). Т. 1. Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. Пряшів, 1983. 655 с.

REFERENCES

1. Vyshnevskiy O. Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. Posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Drohobych: Kolo, 2006, 326 p. [in Ukrainian].

2. Hadzheha V. Dodatky do ystoriy rusynov y ruskykh tserkvei v buvshyi zhupi Zemplynskoi [Additions to the history of the Ruthenians and Russian churches in the former Zemplinskaya jury]. Naukovyi zbornyk tovarystva «Prosvita» za 1930-1931 rok. Rochnyk VII – VII. Uzhhorod: Drukarnia oo. Vasyliian v Uzhhorodi, 1931. P. 1-167 [in Ukrainian].
3. Hadzheha V. Dodatky do ystoriy rusynov y ruskykh tserkvei v buvshyi zhupi Zemplynskoi [Additions to the history of the Ruthenians and Russian churches in the former Zemplinskaya jury]. Naukovyi zbornyk tovarystva «Prosvita» za 1932 rok. Rochnyk IKh. Uzhhorod: Knyhopezhatnia Yuliia Feldeshiia, 1932. P. 1-76 [in Ukrainian].
4. Myshanych O., Chuchka P. Avhustyn Voloshyn (1874-1945) [Augustin Voloshin (1874-1945)]: Avhustyn Voloshyn. Tvory. Uzhhorod: Hrazhda, 1995, 355 p. [in Ukrainian].
5. Nadiezhdin N. Zapyska o puteshestvyi po yuzhnoslovianskym stranam [A note on a trip to the South Slavic countries]. Zhurnal MNP. Spb, 1842, T 34. P.103 [in Russian].
6. Plokhii S. Mizh istoriieiu ta natsiieiu Pavlo Robert Mahochii i perepysuvannia Ukrainskoi istorii. Naukovets, istoryk i naukovyi diiach: vnesok Pavla-Roberta Mahochiia v nashe rozuminnia Ukrainy ta tsentralnoi Yevropy [Between history and nation Pavlo Robert Magochiy and rewriting of Ukrainian history. Scientist, historian and researcher: Paul-Robert Magochi's contribution to our understanding of Ukraine and Central Europe]. Uzhhorod: vydavnytstvo V. Padiaka, 2012. 421 p. [in Ukrainian].
7. Rozlutska H. M. Osvitno-vykhovna diialnist Hreko-Katolytskoi Tserkvy na Zakarpatti: istorychnyi dyskurs [Educational activities of the Greek Catholic Church in Transcarpathia: historical discourse]. Monohrafiia. Uzhhorod : Hoverla, 2018. 419 p. [in Ukrainian].
8. Sventsytskyi Y.S. Materyaly ystoriy vozrozhdeniia Karpatskoi Rusy [Materials on the history of the revival of Carpathian Russia]. Lviv. 1905. T.1. Pp. 56 – 83 [in Russian].
9. Sova P. Proshloe Uzhhoroda [The past of Uzhgorod]. Faksymylnoe yzdanye na russkom yazke. Po yzd : Uzhhorod: shk. Pomoshch. 1937. Uzhhorod: Karpaty, Uzhhorodskiy proyzvodstvenno-yzdatelskyy kombynat «Patent», 1992. 351 p. [in Russian].
10. Lutskaj M. Historia Carpato-Rutenorum. Istoriia karpatskykh rusyniv [History of Carpathian Ruthenians]. (Pereklad Yu. Saka). T. 1. Naukovyi zbirnyk Muzeiu ukrainskoi kultury u Svydnyku. Priashiv, 1983. 655 p. [in Ukrainian].